

“Če je glasbeno komponiranje mišljenje v zvokih oz. tonih, pisanje leposlovja mišljenje v jeziku in slikanje mišljenje v barvah, potem je skrbno mišljenje mišljenje o oz. v vrednotah. In prav tako kot slikar ne more misliti v barvah, če ne ceni barv, tako tudi misliti v vrednotah ni mogoče, če pred tem ne poznamo pomena vrednot.” (Lipman 2003, 130).

Filozofija z otroki / Filozofija za otroke

Glavni namen je otroke naučiti »kakovostno misliti« oz. jim pomagati pri razvoju samostojnega mišljenja.

Pogosto je delo z otroki bogat vir številnih izvernih filozofskih vprašanj, saj ravno otroci vselej o nečem razmišljajo, se čudijo, raziskujejo ter brez zadržkov postavljajo vprašanja.

Radovednost in vztrajnost otrok v povezavi z argumentacijo in razpravo, zagovorom ali ovržbo določenih prepričanj in naravnosti, predstavljata veliko spodbudo za njihovo mišljenje.

Medtem ko določeno temo obravnavamo z različnih zornih kotov, z vsemi razlogi za in proti, argumenti in protiargumenti za določeno trditev, razvijamo sposobnost za natančen premislek, pozorno poslušanje, dobro oblikovanje svojih misli ter razlikovanje bistvenega od manj pomembnega. Ob tem se izboljšuje naše logično mišljenje kot sposobnost videti povezavo med dejstvi oziroma trditvami in posledicami, ki iz njih sledijo.

Eden od najpomembnejših pojmov v filozofiji z otroki je »učeca se skupnost« (angl. *community of inquiry*), tj. skupnost, katere člani skupaj raziskujejo in iščejo odgovore.

V učeci se skupnosti otroci medsebojno urijo svoje mišljenje in oblikujejo miselno učeco se skupnost, v kateri učiteljeva vloga ni poučevati, temveč postavljati vprašanja in podvprašanja, torej usmerjati razpravo na ravni filozofskega razglabljanja.

Metode

sokratski dialog, kritično mišljenje, argumentacija, moralne dileme, miselni poskusi, razprava, miselne igre, zgodbe, zamišljanje

Kritično mišljenje

Kritično mišljenje je izraz, ki ga uporabljamo za mnoge dejavnosti, povezane z miselnimi procesi, denimo: spraševanje, raziskovanje, argumentiranje, utemeljevanje, jasno izražanje, prepričevanje, razpravljanje, analiziranje, testiranje, napovedovanje, načrtovanje, odločanje itd.

Kritično mišljenje je mišljenje, ki ga na ustrezen način vodijo (dobri) razlogi (ne pa npr. želje, predsodki, strahovi, pristranosti, ipd.) ter zadeva to v kaj biti prepričan ali kaj storiti (prepričanski/spoznavni in praktični vidik).

Kritično mišljenje lahko postavimo nasproti nekritičnemu mišljenju. Takšno je pogosto tudi naše vsakodnevno mišljenje, vsaj v nekaterih njegovih delih, ki je mnogokrat nerazumno in nelogično, podvrženo napakam in izkrivljanjem, ali pa preprosto nepovezano.

V nasprotju s tem kritično mišljenje temelji na kriterijih, ki zagotavljajo njegovo jasnost, natančnost in razumnost, npr.

- ♥ pri argumentih: veljavnost sklepanja, sprejemljivost in relevantnost ter zadostnost premis, ustreznost moč, ...;
- ♠ pri definicijah: jasnost, določnost, nekrožnost, ...;
- ♦ pri razlagah, teorijah, interpretacijah: skladnost, pokritost, razlagalna moč, ...

Kritično mišljenje je samouravnajoče mišljenje – tj. sami moramo zavestno uravnavati lastno mišljenje in ga reflektirati, ozaveščati (skrite) predpostavke, morebitne zmete, spremembe v kontekstu, se odzvati nanje ter se glede na te vidike izboljšati.

Razlog

Eden izmed načinov je ta, da se najprej osredotočimo na osnove tehtne argumentacije. Poiskati moramo dobre razloge za svoje trditve oz. primerno odgovoriti na vprašanje, *zakaj* zastopamo določeno stališče ali *zakaj* tako mislimo.

Dve vrsti razlogov: normativni in psihološki.

Poudarek je na normativnih oziroma dobrih razlogih.

DEJAVNOSTI OZ. IGRE

- ♣ Mislimo in vrednotimo na daljici
- ♥ Zavzemanje prostora z argumenti

Argument in argumentacija

»Argument je sestav, v katerem je določena trditev na razumen način podprta z razlogi za njeno sprejetje. V argumentu razlogi utemeljujejo (to je podpirajo, upravičujejo, dokazujejo, demonstrirajo) sklep, ta podpora pa racionalno osebo prepričuje v sprejetje sklepa.« (Šuster (1998) *Moč argumenta*, str. 23)

Da bi dospeli do logične oblike argumenta, si moramo najprej odgovoriti na naslednja vprašanja.

- ♠ Kaj so premise (in kaj predpostavke argumenta), ki naj bi podpirale zatrjeni sklep?
- ♦ Kaj je končni sklep argumenta oziroma kaj je nekdo v tem argumentu želel zatrčiti?
- ♣ Kakšna sklepanja so uporabljena v argumentu in kako ta vodijo od premis k sklepu?

Pokazatelj: Sklep je običajno tisto, kar sledi izrazom kot so: torej, potemtako, zato, zaradi tega, lahko sklepamo, sledi, ... Premise so običajno tisto, kar sledi izrazom kot: glede na to, saj, kajti, ker, kot kaže, ...

Vsi ljudje so smrtni.	premise
<u>Sokrat je človek.</u>	premise
Torej je Sokrat smrten.	sklep

Vrste argumentov

♥ deduktivni argumenti
od splošnega k posamičnemu

♠ induktivni argumenti
od posamičnega k splošnemu

♦ abduktivni argumenti
sklepanje na najboljšo možno razlago

Primeri

- Tudi živali imajo svoje pravice, saj dokazano občutijo bolečino.
- Vse je določeno že z nekim začetnim stanjem vesolja in zakoni narave, zato se ljudje ne moremo sami svobodno odločati med različnimi možnimi dejanji. In ker svobodno odločanje pogoj za svobodno voljo, torej sledi, da ljudje nimamo svobodne volje.
- Če ne morem razločiti stanja budnosti od sanj, potem ne morem vedeti ali sem res buden. Če tega ne morem vedeti, potem tudi ne vem, ali je pred menoj res moja roka. Ne morem razločiti stanja budnosti od sanj. Lahko tudi, da me vara zlobni demon. Če me vara zlobni demon, ne morem vedeti, da je pred menoj moja roka. Torej ne vem, da je pred menoj moja roka.
- Lahko se odločiš, da boš v življenju ali lagal ali pa govoril resnico. Če boš govoril resnico, te bodo ljubili bogovi. Če boš lagal, pa te bodo ljubili ljudje. Torej te bodo ljubili ali bogovi ali pa ljudje.

Argumentacija

Je strategija argumentiranja, ki sestoji iz oblikovanja argumentov, nizanja in povezovanja the argumentov, oblikovanja proti-argumentov.

Je temelj razumne razprave.

Primer iz javne razprave

Opozorilne nalepke na cigaretih škaticah zmanjšujejo število kadilcev. V državah, kjer so te nalepke uzakonili, je število kadilcev, ki so opustili kajenje, močno poraslo. Poleg tega nalepke odvrčajo mlade od tega, da bi sploh pričeli kaditi. Torej moramo uzakoniti opozorilne nalepke.

Najpogostejše napake in zmote pri argumentiranju

napake veljavnosti	zmota sklicevanja na čustva
pomensko dvomje	zmota sklicevanja na moč
zmote relevance	zmota napačnega sklicevanja na avtoriteto
argument iz nevednosti	spolzka strmina
argument proti človeku	zmota sestave
zmota sklicevanja na splošno mnenje	zmota delitve

DEJAVNOSTI OZ. IGRE

♦ Primer in porota

♠ Mimohod

Opredelitve oziroma definicije pojmov: mislimo jasno in natančno

Vrste opredelitev: stipulativna definicija, slovarska definicija, razločujoča definicija, teoretična definicija, prepričujoča definicija.

Opredelitev preko obsega (denotativna definicija) in opredelitev preko bistva (konotativna definicija).

Obseg (ekstenzija) splošnega pojma je množica stvari, na katere se s pojmom pravilno nanašamo. Npr. obseg pojma »miza« vključuje vsak primerek mize. Z denotativno definicijo lahko pokažemo na celotno množico stvari, na katero se izraz nanaša (npr. če definiramo našo skupino tako, da naštejemo vsa naša imena), ali pa zgolj na neko podmnožico (npr. ko definirano »listje«, pokažemo npr. listje na bližnjih drevesih), ali pa zgolj na eno stvar (npr. nekdo ne ve, kaj je »rdeča« barva, pa pokažemo na eno rdečo stvar).

Vsebina (intenzija) pojma pa je zbir lastnosti oziroma bistvenih določil, ki jih delijo vse stvari, na katere se s tem pojmom nanašamo. Npr. intenzija pojma korenje je nekaj podobnega kot »rastlina z večkrat pernato razdeljenimi listi ter debelo, največkrat oranžno korenino, ki se uporablja za prehrano ljudi in živali«.

Klasična logika je razvila metodo opredelitve pojmov oziroma izrazov preko podajanja njihovega najbližjega rodu in vrstne razlike. Pri tem najprej opredelimo splošno kategorijo zvrsti, kamor spadajo stvari, ki jih pojem označuje, potem pa navedemo še razlikovalne lastnosti, ki te stvari oddelijo od drugih v tej množici.

- ♦ Miza je kos pohištva, z ravno ploskvijo, na katero lahko odlagamo druge stvari.
- ♣ Človek je žival, ki ima razum.
- ♥ Pravičnost je vrlina, kjer vsakomur damo tisto in toliko, kolikor mu pripada.

Pri »dobrem« definiranju se je dobro držati določenih pravil.

1. Osredotočiti se moramo na bistvene značilnosti, tako da je naša definicija relevantna.
(Primer napake: Človeška bitja so dvonožci brez perja.)

2. Izogibati se moramo krožnosti, da pri definiranju ne uporabimo tega, kar bi šele morali definirati.
(Primer napake: Brezžična povezava je povezava, kjer ne potrebujemo žic.)
3. Definicija mora zaobjeti pravilen obseg pojma, to je biti mora koordinirana.
(Primer napake: Kvadrat je ravninski lik, ki ima štiri kote.)
4. Izogibati se moramo metaforičnega ali nejasnega izražanja, to je definicija naj bo jasna, enoznačna in natančna.
(Primer napake: Ljubezen so metuljčki v trebuhu.)
5. Definicija naj ne bo nikalna, naj bo raje trdilna. Čeprav je vedno možno opredeliti določen izraz tako, da povemo na kaj se ne nanaša, se takšnim definicijam izogibamo.
(Primer napake: Trikotnik ni mnogokotnik z več kot tremi stranicami.)

DEJAVNOSTI OZ. IGRE

♣ Slovar pojmov

- ♦ Miselni eksperimenti: Tezejeva ladja, Pobarvana mula, Ustavljena ura, Ovca in kamen, Violinist, Tramvaj, Kitajska soba, Marijina soba, Močvirnik, Voda in Zemlja dvojčica, Nozickov izkustveni stroj

Dialog

Sokratski dialog je izvorno tesno povezan z iskanjem resnice. Resnica je razumljena kot to, kar je rezultat dialoga.

Dialog je srečevanje različnih stališč ter njihovo medsebojno uveljavljanje, ne pa prevlada enih stališč nad drugimi. Slednje običajno imenujemo debata.

Kritično mišljenje in argumentacija ostajata v jedru dialoga, pri tem pa krepimo tudi dvom, analizo primerov, drznost in pogum v mišljenju, alternativne razlage oz. interpretacije ter smisel pogled z več gledišč. Ponuja prilžnost za izkustveno analizo lastnega mišljenja in mišljenja drugih.

Pomembna je pozornost. Oblika: sedenje v neformalnem krogu, vključitev vseh oz. večine, dopuščanje razlik v mnenjih, dialog kot skupno iskanje resnice.

DEJAVNOSTI OZ. IGRE

♥ Sokratski dialog

♠ Kvadrat vrednot

♣ ♥ ♠ ♦ Viri in literatura ♣ ♥ ♠ ♦

Kompare, A. 2007. O kritičnem mišljenju: Kaj je in zakaj ga je pomembno razvijati. V: *Vzgoja in izobraževanje*, let. 38, št. 3, str. 4-10.

Lipman, Matthew. 2003. *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.

Projekt ETHIKA - Priročnik za učitelje: http://www.ethics-education.eu/resources/ManualTeachers_SI.pdf

Projekt LITTLE - Learn Together to Live Together: www.ethicaleducation.eu

Strahovnik, Vojko in Čurko, Bruno. 2015. Etika za najmlajše: 3-5 let. *Vzgoja*, leto 17, št. 65, str. 25-28.

Strahovnik, Vojko. 2015. Vrednote in etična vzgoja. *Vzgoja*, 17, št. 67, str. 25-28.

Šuster, D. 2015. *Moč argumenta. Logika in kritično razmišljanje*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta

